

*Серьогін С.**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ

Концепція неприпустимості зловживання правом сягає своїм корінням європейської філософської традиції 18 ст. Найбільш повно вона була опрацьована у працях Е. Канта, який проголосив, що кожна людина вільна здійснювати своє право до тих меж, поки це не завдає шкоди іншим особам. Згодом даний підхід був закріплений й у політичних документах, зокрема французькій Декларації прав людини та громадянина 1789 р., а пізніше в Конституції Франції 1793 р. тощо. В Німеччині, концепція про неприпустимість зловживання правом – шикана (*Chikane*), вперше була відображена в Пруському земському уложенні 1794 р. Подальшого нормативного закріплення даний інститут знайшов у ст. 226 Німецького цивільного уложення 1900 р. (BGB): «Здійснення права неприпустимо, якщо воно може мати своєю головною метою заподіяння шкоди іншому».

Російський учений Й.О. Покровський вірно помітив, що заборона користуватися своїм правом без усякого інтересу для себе, з винятковою метою завдати шкоду іншому настільки ж природна, як заборона навмисного правопорушення взагалі. Інакше можна було б стверджувати, що всякий вбивця користується своїм правом на ніж, усякий руйнівник чужого майна – своїм правом на використання своїх рук.

Подальший розвиток юридичної думки змусив німецьких правознавців змінити кваліфікуючі ознаки зловживання правом. Необхідність деталізації даного підходу була викликана тим, що переважно зловживання правом було націлено не стільки на заподіяння шкоди, скільки на задоволення корисливої мети в порушення прав інших осіб. Такі дії через нерозвиненість інституту не могли кваліфікуватися як шикана, а отже не отримували належного правового регулювання.

Визначний радянський правознавець В.П. Грібанов відзначав ще у радянський період, що зловживання правом є особливим типом цивільного правопорушення, здійснюваного уповноваженою особою при використанні нею власного права, пов'язаного з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного їй законом загального типу поведінки.

Сучасне законодавство України встановлює у ст. 13 ЦК України загальну заборону на дії громадян та юридичних осіб, що здійснюються із наміром спричинити шкоду іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Досить часто особливо з поширенням такого явища, як рейдерство, шикана зустрічається у сфері корпоративних відносин. При рейдерстві у переважній більшості випадків права використовуються не за прямим призначенням, а з метою ущемлення прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб. У деяких випадках право на реорганізацію юридичної особи (перетворення ТОВ на ЗАТ) використовується із єдиною метою – позбавити учасника, що виходить із ТОВ, його законного права на отримання частини майна. Подібні дії безсумнівно є шиканою. Однак у корпоративному законодавстві України немає спеціальних норм, які б забороняли вищевказані дії.

* студент 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Довгерт А.С.

Можна із впевненістю стверджувати, що у зв'язку із тим, що юридична особа, як правило, представляє інтереси більш ніж однієї особи, особливо акціонерко типу, то логічним є і те, що своєю діяльністю вона повинна задовольняти інтереси своїх учасників. Специфікою зловживання корпоративними правами є те, що особа-носій суб'єктивного права, зловживаючи, часто заподіює також певну шкоду і самому собі, оскільки заподіює шкоду не лише іншим учасникам, а і юридичній особі, учасником якої є і сам носій суб'єктивного права. Така поведінка виникає у тих випадках, коли особа має на меті не допустити до управління окремих осіб або унеможливити прийняття рішення, яке принесе «супернику» більшу вигоду.

Найбільш гострим на сьогодні постало питання обмеження суб'єктивних прав акціонерів, що мають менше 10% акцій. Саме ці акціонери і потерпають від тих рішень, які приймаються більшістю. При цьому «меншість» не може навіть розраховувати на представництво у контролюючих та наглядових органах, а це дозволяє «більшості» управляти юридичною особою так, щоб «меншості» стало ще менше, щоб максимально нашкодити їм і врешті-решт повністю викупити їх акції. Така «більшість» може проводити загальні збори у зручний їм час для того, щоб «меншість» не змогла проголосувати проти певних рішень, таких як направлення дивідендів на розвиток юридичної особи або тимчасову відміну виплати дивідендів з іншою метою. Головна проблема у такій ситуації полягає в тому, що довести факт зловживання надзвичайно складно, але у випадку доведення, вважаємо, що суд має максимально об'єктивно підійти до вирішення таких питань.

Яскравим прикладом можливостей для зловживання можна навести норму права, що міститься у п. «і» ст. 41 Закону України «Про господарські товариства». На сьогодні не існує механізму захисту від укладення різного роду правочинів по відчуженню чужого майна і передачі його близьким родичам особи, що є представником, на невігідних для власника умовах, за винятком, звичайно, якщо власник сам не погодиться на такі умови.

Тут слід погодитися з І.В. Спасибо-Фатеевою, яка зазначає, що укладені від імені товариства угоди повинні визнаватися недійсними, якщо голова правління або інша посадова особа перевищують межі своїх повноважень або здійснюють дії не в інтересах товариства.

Зловживання корпоративними правами мають місце не лише при управлінні юридичною особою, а й при її реорганізації. Наочним підтвердженням цьому став інвестиційний конфлікт між американською компанією Cargo Investments LLC та ЗАТ «Металургбуд». За договором між сторонами інвестор вимагав перетворити ЗАТ в ТОВ і ввести його в склад учасників, а він, у свою чергу, зобов'язується внести певну суму інвестицій. Придбавши певну долю ТОВ, інвестор вніс близько 70 тис. грн. і вже на наступний тиждень подав заяву про вихід із ТОВ. При цьому Cargo Investments LLC поставив вимогу про виплату йому вартості частини майна ТОВ пропорційно його частці в статутному фонді. В результаті інвестування 70 тис. грн. американська компанія стала претендувати на 5 млн. грн.

Підводячи підсумки викладеному, можна констатувати, що законодавство встановлює деякі межі здійснення цивільних прав, однак даний перелік не може вичерпати всі можливі прояви соціально-негідних способів, засобів та цілей реалізації цивільних прав – він може поповнюватись у зв'язку із розвитком ринкових відносин.

Однією із головних причин кризи, у якій наразі знаходиться українське суспільство, є непритягнення до відповідальності осіб, що діють недобросовісно, нерозумно, а також тих, хто зловживає суб'єктивними цивільними правами.

Закріплена у ст.13 ЦК України заборона на здійснення суб'єктивних цивільних прав із єдиною метою – спричинити шкоду іншим учасникам суспільних відносин, а також зловживання правом в інших формах, не здатна повною мірою вирішити проблему злов-

живання правом у підприємницькій діяльності. Це пов'язується із відсутністю будь-якого законодавчого роз'яснення, що саме слід розуміти під «іншими формами зловживання правом».

Необхідно відмітити також, що як іноземний, українській законодавець не дає чіткого розкриття поняття «зловживання правом». Зміст даного поняття визначається тісно пов'язаними між собою судовою практикою (яка є досить багатою за кордоном і тільки починає формуватися у сучасній Україні) та правовою доктриною. Окрім того, подібні дії мають підлягати також оцінці із позицій добрих намірів, розумності та справедливості. Очевидно, протягом найближчого часу в Україні буде узагальнюватися судова практика із метою застосування норм про заборону зловживання правом, що, у свою чергу, слугуватиме матеріалом для подальшого розвитку вітчизняної теорії заборони зловживання правом.